

Paracelsus

Teško je identificirati se s ljudima daleke prošlosti, pa makar s njima dijelili radoznalost prema medicinskoj profesiji. Ti ljudi, u pravilu slavni – jer kako bi se inače zadržali u našem sjećanju, odnosno sjećanju medicinske historiografije – obično nam ostaju dalekima po svemu: vezani za velike i jednako slavne europske centre medicinske znanosti, po svoj prilici i ne slute o ovim našim prostorima, toliko pametnima i lijepima, a opet, toliko teškima i perifernima. Zato, kada se pojavi netko tko pokaže interes izravno za nas, mora polučiti naše simpatije. Takav, atipičan čovjek i liječnik, bio je Paracelsus.

Rođen 10. studenoga 1493., u sumrak srednjega vijeka, u Einsiedelnu, u starom srednjošvicarskom kantonu Schwyz (Svitvo; Sviz), s baroknim samostanom na putu hodočasnika sv. Jakova, u obitelji južnonjemačkog oca-liječnika Wilhelma plemićkog roda i majke Švicarke, rano je (1502., nakon majčine smrti) s ocem preselio u koruški Villach (Beljak).

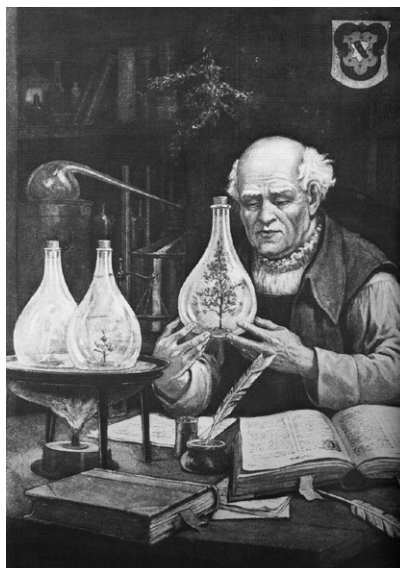
Pravim imenom Theophrastus Philippus Aureolus Bombast von Hohenheim, sam će si u tridesetšestoj godini nadjenuti nadimak „Paracelsus“, želeći naglasiti odmak od rimskog klasičnog liječnika i medicinskog enciklopedista Aula Kornelija Celza (25. pr. Kr. – 50.) ili, kako je mislio naš Lujo Thaller, proglašavajući samog sebe „Donebesnikom“¹ (od lat. *celsus* = uzvišen).

Anegdota pripovijeda da mu je u djetinjstvu svinja pojela genital, pa da je njegovo umrlo tijelo (a i poneki portret za života) otkrilo sve znake hermafroditizma. U svakom slučaju, nakon godina obrazovanja u filozofiji, botanici, medicini, mineralogiji i drugome (koje su mu priskrbili njegov otac i petero biskupa i opata), završio je rudarsku školu u Huttenbergu kod Villacha, a potom, izgleda, nakon studija u Bologni i Padovi, medicinu diplomirao u talijanskoj Ferrari (1512.-1516.). Godinama će putovati i raditi kao

Paracelsus, liječnik švicarskog podrijetla iz prve polovine XVI. stoljeća, već stoljećima plijeni pažnju i provocira kritiku: čak i oni koji ga napadaju kao mistika i alkemičara priznaju mu svestranost, skretanje pozornosti na značaj kemijskih procesa u zdravlju i bolesti te, nadalje, simpatičnu borbenost kojom se opirao prastarim autoritetima, dajući prednost vlastitom iskustvu i pokusu.

dr. sc. Amir Muzur

redoviti profesor i pročelnik Katedre za društvene i humanističke znanosti u medicini Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Rijeci

Paracelsus, rođ. Philippus Aureolus Theophrastus Bombastus von Hohenheim (1493.-1541.) je bio švicarsko-njemački filozof, liječnik, botaničar, astrolog i okultist. Smatra se utemeljiteljem toksikologije

liječnik u Francuskoj, Španjolskoj, Engleskoj, Nizozemskoj i Danskoj, da bi se 1526. privremeno skrasio u Strasbourgu.

Uspješno liječenje tiskara Frobenova donijelo mu je posao u Baselu 1527.,² gdje se, međutim, za samo godinu dana, zavadio s lokalnim vlastima i Sveučilištem koje insistira na tradiciji (točnije, koncipirao je vlastiti „manifest“ u kojemu najavljuje da će poučavati na njemačkom, i to ne po Hipokratu i Galenu, već po vlastitom iskustvu). Oponiranje je Paracelsusu i inače bilo vrlo svojstveno:

uzevši kao svoju životnu zadaću borbu protiv galenske medicine, koja je, doista, tijekom čitavog srednjega vijeka dominirala medicinskom praksom (znanosti u današnjem smislu nije ni bilo) u Europi i u svijetu islamske ekspanzije (dakle, Sredozemlju i Srednjem istoku), Paracelsus je na sajmovima u gradovima javno palio Galenova djela i Avicenin *Kanon* i – baš kao njegov suvremenik i reformator anatomije Andrija Vezal – posvetio se pobijanju galenskih zabluda. Npreferiranje latinskog jezika nad njemačkim (što je bilo tipično za humaniste njegova vremena), kao ni antičkih autoriteta nad praktičnim spoznajama prikupljenima „na terenu“, u puku („Knjiga Prirode“), pribavilo mu je titulu „liječničkog Lutera“ (što je donekle odgovaralo Paracelsusovom protestantskom srcu, premda je ono bilo daleko sklonije seljacima od Luterova).

Čemu se Paracelsus okrenuo u svojim proučavanjima? Odbacujući antičke apstraktne „sokove“, prije svega uvažava prirodne tvari – sol („čvrstoća“), sumpor („zapaljivost“) i živu („duhovnost“). Misli da kada biljka nalikuje nekom dijelu tijela, mora liječiti taj dio: tako korijen orhideje „liječi“ testise. Svaka bolest ima svoj vanjski uzrok – otrov ili zvijezdu (tzv. „ontološka teorija bolesti“). Dotad prevladavajuća anatomija je „mrtva“, budući da ne objašnjava fiziologiju: djelovanje

¹Lujo Thaller, *Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika: povijest borbe protiv bolesti i smrti* (Zagreb: Minerva, 1938), 218.

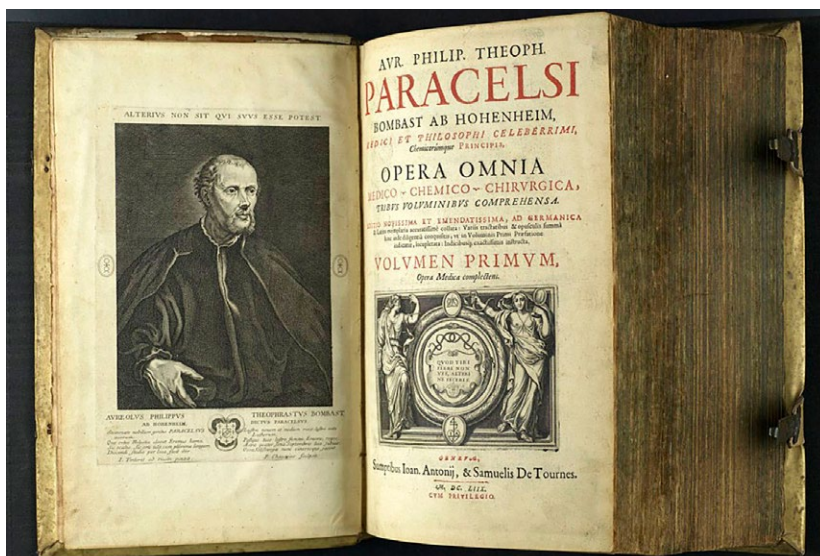
²N. N., *Schweizer Ärzte als Forscher, Entdecker und Erfinder* (Basel: CIBA Aktien Gesellschaft, b. d.), 11-12.

tijela objašnjava kemija, pa su i lijekovi kemijski, a alkemija se ne treba baviti samo „kamenom mudraca“ i „eliksirom života“, već treba proučavati tijelo, bolesti i lijekove (jatrokemija), i to ne samo promatrajući mokraću, već kemijski je raščlanjujući.

Lijekovima se, prema tome, mogu smatrati i arsen, živa (primjerice, protiv sifilisa,³ o kojemu je objavio dva djela radeći 1529. u Nürnbergu), antimon, željezo, olovo ili bakar, ali i biljne tinkture i kupke. Osobito pažnju Paracelsusa privlače duševne bolesti – neuroze i histerija, epilepsija, kao i profesionalne bolesti (rudara) i medicinska etika. Zvijezde ne definiraju ljudski život, premda makrokozam i mikrokozam, povezani Bogom i Prirodom, uvelike utječu jedan na drugoga. Paracelsus je, donekle, neoplatonist, ne vjeruje u vještice, ali vjeruje u neuništivost materije, a bitak („životni duh“) za njega je mistični „arhej“ (*archaeus*).

Paracelsus vjeruje da nikakvo sveučilište ne može nadomjestiti iskustvo koje se prikuplja putovanjem: svaka zemlja je „stranica“ u „Knjizi Prirode“ kao najvišem izvoru znanja („liječnikom se rađa, a ne postaje“). Osim već spomenutih gradova, radio je i u Neuburgu na Dunavu, u Moravskoj, Bratislavi (1537.) te Beču (1538.), gdje mu je fakultet zabranio izdavanje djela *Tatarske bolesti*. U tom razočaranju odlazi u Klagenfurt (Celovec), gdje mu nude tisk njegovih spisa (nažalost, i to će se izjaloviti) i gdje će još dvije godine obavljati praksu te se odatle, na poziv znanca nadbiskupa Ernesta,⁴ zaputiti u Salzburg. Prvi put je u Salzburgu bio boravio 1524./25., u jednom starom mlinu, a potkraj života je ondje, u gostionici *K bijelom konju*, sastavio oporuku i, 24. rujna 1541., umro.

Putujući svijetom (među ostalim, i Rusijom, Transilvanijom i Poljskom), stigao je i do našega Senja (vraćajući se iz Carigrada preko Beograda). U djelu *Die grosse Wundartzney*, Paracelsus spominje da je u Hrvatskoj vidio kako neki Ciganin daje sok jedne biljke bolesniku, kojemu je od toga prestala „bol u dubini“.⁵ U Slavoniji, pak, kaže, daju napitak od mlijeka i biljke *sofija* (vjerojatno žalfija) kod kostoloma, a

Opera Omnia Medico-Chemico-Chirurgica, tribus voluminibus comprehensa, Ženeva, 1658., smatra se najkompletnijim izdanjem Paracelsusovih sabranih djela, posthumno objavljenih na latinskom. Sadrži gotovo sve Paracelsusove filozofske i medicinske radove, te lijepi Tintoretov portret Paracelsusa, jedne od najkontroverznijih i najbriljantnijih liknosti iz doba renesanse. Zabilježen je u povijesti kao nadriliječnik, mađioničar, astrolog, alkemičar, kao i sjajni liječnik, prorok i genij, „Luther medicine“ te najoriginalniji mislilac šesnaestog stoljeća. Paracelsus je punp pisao, ali njegove kontroverzne ideje i nepomirljiva osobnost odbijali su izdavače, te je stoga samo nekoliko knjiga objavljeno za njegova života

u Senju spominje i nekog putujućeg trgovca iz Arabije.⁶ Spominje se i da je Paracelsus imao među učenicima Slavonce, da je osobito cijenio dalmatinske liječnike, ali to su geografski svakako manje precizni i stoga nepouzdana tragovi.

U Sloveniji se, pak, Paracelsus zadržao u Idriji, gdje je 1527. opisao trovanje živom u tamošnjih rudara, dok mu je u Ptuju pacijentom bio barun Ungnad (1393.-1564.). Freska koja prikazuje Paracelsusa i danas se može vidjeti u dvorcu Olimje.⁷ Hvalio ga je Shakespeare, a Goethe i Marlow stapali su njegovu sliku s povijesnim Faustom. Da je uspomena na Paracelsusa i u nas daleko nadživjela njegovo vrijeme, svjedoči i kemijski farmaceutski laboratorij *Paracelsus* koji je poslije Prvog svjetskoga rata, u zagrebačkoj

Gundulićevoj ulici, držao ljekarnik M. Šafranek, proizvođači u njemu istoimeni „zajamčeno neutralni medicinski sapun“ (u Klagenfurtu i danas postoji *Paracelsus Apotheke*, specijalizirana za homeopatiju). O četrinstotoj obljetnici Paracelsusove smrti, pak, 1941., u Salzburgu je upriličena velika svečanost kojoj je nazočio i hrvatski medikohistoričar Vladimir Bazala.

Danas se često smatra da je paracelzijizam pretjerao u vjeri u mistične, alkemijske, magijske i astrološke elemente:⁸ pa ipak, taj debeljuškasti bundžija, koji je putovao svijetom i na licu mjesta tražio dokaze svojih ideja, upuštajući se u tolika raznovrsna područja „znanosti“ i „znanja“, budi u nas neku nejasnu bliskost i teško da nas može ostaviti ravnodušnima.

³Cf. Ante Škrobonja, Amir Muzur i Vlasta Rotschild, *Povijest medicine za praktičare* (Rijeka: Adamić, 2003), 93.

⁴Ivan Pintar, *Kratka zgodovina medicine* (Ljubljana: Medicinska fakulteta, 1950), 193-196.

⁵Lavoslav Glesinger, „Paracelsus u Hrvatskoj i Sloveniji“, *Liječnički vjesnik* 58, br. 9 (1936): 396-398.

⁶(Vladimir Bazala), „Paracelsus u Hrvatskoj i njegovi učenici iz Hrvatske“, *Liječnički vjesnik* 63, br. 8 (1941): 412-414.

⁷Cf. Ivana Janković, Dušanka Parojčić i Dragan Stupar, „Paracenzus – alkemičar ili lekar“, *Timočki medicinski glasnik* 29, br. 4 (2004): 265-271.

⁸Lawrence I. Conrad, Michael Neve, Vivian Nutton, Roy Porter i Andrew Wear, *The Western Medical Tradition 800 BC to AD 800* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 310-321.